

Arkeologisk undersökning 2015

Falsterbo 12:23, fornlämning 15

HUSBYGGE

Falsterbo socken, Vellinge kommun
Skåne län

SKÅNE
ARKEOLOGI

Skånearkeologi
Rapport 2016:3

Per Sarnäs

Arkeologisk undersökning 2015

Falsterbo 12:23, fornlämning 15

HUSBYGGE

Falsterbo socken, Vellinge kommun
Skåne län

Skånearkeologi

Per Sarnäs

Midgårdsgatan 3

216 19 Malmö

Tel: 0708-82 78 16

E-post: info@skanearkeologi.se

Webb: www.skanearkeologi.se

Arkeologisk undersökning 2015

Falsterbo 12:23, fornlämning 15

Husbygge

Falsterbo socken, Vellinge kommun

Skåne län

Skånearkeologi

Rapport 2016:3

Författare: Per Sarnäs

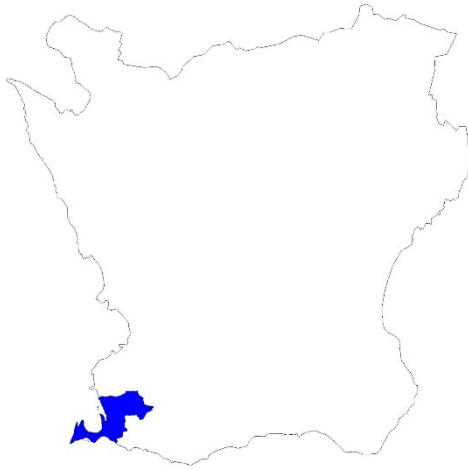
Grafisk form: Anders Gutehall

Omslagsbild: Schaktet från sydost

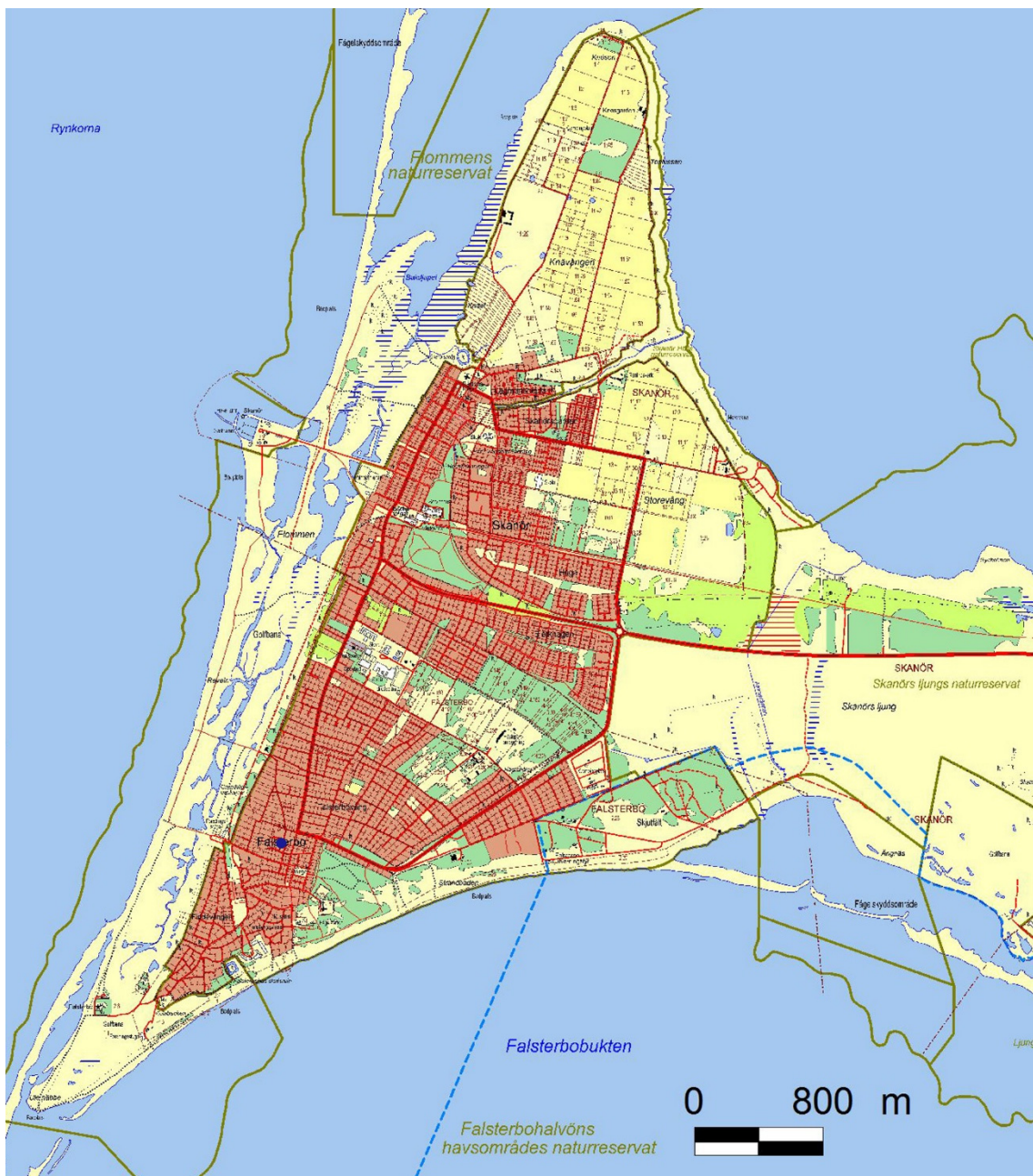
© Skånearkeologi 2016

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Tidigare undersökningar	6
Undersökningsresultat	7
Tolkning och källkritik	9
Projektorganisation och kvalitetssäkring	10
Referenser	11
Tekniska och administrativa uppgifter	12

Figur 1. Karta över Skåne med Vellinge kommun markerat med blå färg.

Figur 2. Karta över Näset med undersökningsområdet markerat med blå fylld cirkel.

Sammanfattning

Vid en schaktning för ett enfamiljshus inom fastigheten Falsterbo 12:23 framkom ett relativt stort antal stolphål, diken och ett par nedgrävningar samt fynd.

I det 148 m² stora schaktet framkom 44 stolphål, 4 diken och 2 nedgrävningar. I anläggningarna och löst liggandes i schaktet påträffades keramik i form av yngre svartgods, äldre rödgods, yngre rödgods samt stengods av Siegburgtyp.

Det förekom stolphål med två sorters fyllning, dels med svartgrå humös sand, dels med grå svagt humös sand, något mörkare än omgivande sand. Ett större dike sträckte sig genom schaktet i nord-sydlig riktning och med en likartad fyllning som de grå stolphålen.

Undersökningsytan låg någonstans i gränstrakterna mellan Stralsunds och Stettins fiter. Troligen utgör stolphålen rester efter marknadsstånd eller bodar och diket kan ha utgjort en gräns mellan tomterna inom fiten.

Inledning

I samband med schaktningen för ett enfamiljshus inom Falsterbo medeltida stadsområde uppmärksammades några stolphål. Länsstyrelsen hade lämnat tillstånd under anmälningsplikt. Länsstyrelsen kontaktades (2015-09-14) och Skånearkeologi ombads göra en besiktning av schaktet, vilket gjordes 2015-09-15. Det kunde då konstateras att det mycket riktigt var stolphål som framkommit och att det fanns ännu fler inom schaktytan. Skånearkeologi genomförde en dokumentation av de framkomna lämningarna under de två påföljande dagarna.

Topografi och fornlämningsmiljö

Undersökningsområdet låg öster om Gåsgatan och utgjordes innan schaktningen av gräsmatta.

Under medeltid fungerade Falsterbo tillsammans med Skanör som stora produktions- och distributionsorter för det årliga sillfisket i Öresund och södra Östersjön, genom de s.k. Skånemarknaderna som var säsongsbundna företeelser. I anslutning till marknadsområdena i Falsterbo och Skanör växte även permanenta strukturer fram, vilka under senmedeltiden framträder med rådsstadens organisation och institutioner (Ersgård 1988). Den äldsta skriftliga källa som omnämner marknadsbebyggelsen i Falsterbo är ett privilegiebrev från år 1268 (Ersgård 1984, s.12). Från mitten av 1200-talet och framåt tilldelades en rad utländska städer handelsprivilegier och mark i området. Dessa markstycken, s.k. fiter, användes vid handeln och i den övriga verksamheten inom marknaden. Sannolikt var Lübeck en av de städer som etablerade sig först i Falsterbo. Städerna Anklam, Greifswald, Stralsund och Stettin har alla etablerat sig på Skånemarknaden senast i slutet av 1200-talet, men deras närvaro i Falsterbo kan beläggas tidigast under 1300-talets första hälft. Läget för Anklams och Greifswalds marknadsbebyggelse har varit på den strandvall som följer den södra strandlinjen. Den säsongsmässiga bebyggelsens fiskelägen och fiter sträckte sig över hela sydspetsen av halvön, från fyrplatsen längst i sydväst till den nuvarande stadsbebyggelsen i öster samt norr ut till de s.k. Grumbodama. Staden Stralsunds fitområde låg inom de höglänta partierna norr och öster om den sänka som bildat gräns för Lübecks, Greifswalds och Anklams fiter (Ersgård 1988, s.83).

Falsterbo når sin storhetsperiod i mitten av 1300-talet. Vid denna tidpunkt tar bebyggelseutvecklingen i Falsterbo en ny riktning mot en reglering och omstrukturering av marknadsområdet. Den tillfälliga bebyggelsen avlöses av mera permanenta bodkonstruktioner i ett fixerat tomtskyt. Därtill inrättas också

Figur 3. Kartan visar det närmaste undersökningarna som är kända utifrån Stadsarkeologiskt register, Malmö museers arkiv och Samla - Riksantikvarieämbetets öppna arkiv. Undersökningsområdet är markerat med röd färg, undersökningar som finns avrapporterade har grön färg och fastighetsbeteckning samt uppgifter ur Stadsarkeologiskt register har gul färg med registernummer.

fitområdena i en hårdare reglerad bebyggelsestruktur. I samband med att Hansan under sen medeltiden fick monopol på Skånemarknaden blev Falsterbo den dominerande orten på halvön (Ersgård 1984; 1988, s.149).

Under 1500-talet förlorar Hansan sin politiska och ekonomiska ställning vilket har till följd att det sker en tillbakagång för Falsterbo. Dock sänder alltjämt städerna Lübeck, Danzig, Rostock, Stettin och Stralsund marknadsfogdar till Falsterbo för att upprätthålla sina rättigheter på respektive fitområde. Det sista belägget på marknadsaktiviteter är från år 1674.

Under följande århundraden bibehåller de båda orterna Skanör och Falsterbo fortfarande formellt sina stadsrättigheter, dock förenade med en gemensam förvaltning och kyrkoherde med säte i Skanör. Under 1800-talet är i själva verket Skanör och Falsterbo ingenting annat än kust byar med jordbruk och fiske för egen försörjning (Ersgård 1984, s. 10).

Det arkeologiska materialet daterar den äldsta bebyggelsen i Falsterbo till tidigt 1200-tal, som då låg samlad i sydväst kring det äldsta Falsterbohus, den Danska och den Tyska kyrkan. Lämningar efter en äldre bebyggelse har även påträffats vid nuvarande Skoltorget samt sydväst om stadskyrkan S:ta Gertrud.

TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR

Följande genomgång baserar sig på uppgifter ur Stadsarkeologiskt register som upprättades i samband med arbetet med Medeltidsstaden, Malmö museers arkiv (de ansvarade för de arkeologiska undersökningarna från 1999 fram till mitten av 2000-talet), Samla - Riksantikvarieämbetets öppna arkiv samt fyra rapporter som erhållits från Länsstyrelsen.

I Medeltidsstaden upptas några undersökningar i närområdet. Drygt 70 m sydost om undersökningsområdet påträffades två trätunnor 1933 (93). Drygt 30 m norr om undersökningsområdet framkom 0,1–0,15 m tjocka kulturlager i tre provschakt (90 A–C). Ca 85 m sydost om undersökningsområdet framkom år 1977, 2,3–2,4 m tjocka kulturlager i två provgropar (10 A–B). Knappt 80 m ostnordost om undersökningsområdet framkom i ett provschakt, från 1977, kulturlager med en mäktighet på 1 m (88). Drygt 60 m västsydväst om undersökningsområdet grävdes

tre provschakt 1980 varvid inget framkom (22 A–C). I kvarteret Orion framkom 1984 tunna kulturlager i ett provschakt (Ersgård 1984; 1988).

I norra delen av Kv. Pollux genomfördes en mindre arkeologisk provundersökning 1984 varvid det naturliga underlaget framkom direkt under matjorden (Tesch 1984).

År 1986 genomfördes en arkeologisk provundersökning inom fastigheterna Falsterbo 12:15 och 12:19 varvid framkom rännor eller diken som gick i nord-sydlig riktning. Under matjorden framkom ett 0,1 m tjockt lager med grå sand med inslag av träkol (Lövgrén 1987).

En arkeologisk provundersökning inom fastigheterna Falsterbo 12:10 och 12:16 resulterade i att inga spår av mänsklig aktivitet kunde konstateras (Wallin 1987).

Inom fastigheten Falsterbo 13:5, strax öster om undersökningsområdet genomfördes en arkeologisk förundersökning år 2012. Inget påträffades i det U-formade schaktet (Ekstrand 2012).

År 2015 genomfördes en arkeologisk undersökning i form av schaktövervakning längs en sträcka av 57 m i Storgatan som går i nord-sydlig riktning drygt 50 m öster om undersökningsområdet (Johansson 2015).

Undersökningsresultat

Schaktningen för husgrunden var grovt genomförd men har troligen inte förstört anläggningar i någon större omfattning, då endast matjorden hade schaktats bort. I nordöstra hörnet av schaktet stod grävmaskinen men då anläggningsförekomsten verkade avta i denna del av schaktet bedömdes det som onödigt att flytta den.

Undersökningen inleddes med att stora delar av schaktet rensades för hand varefter framkomna anläggningar samt schaktet mättes in med Nätverks RTK.

Framkomna anläggningar och stora delar av schaktet avsöktes med metalldetektor varvid några järnbitar påträffades vilka ej tillvaratogs då de sannolikt inte hade gått att identifiera ens efter konservering.

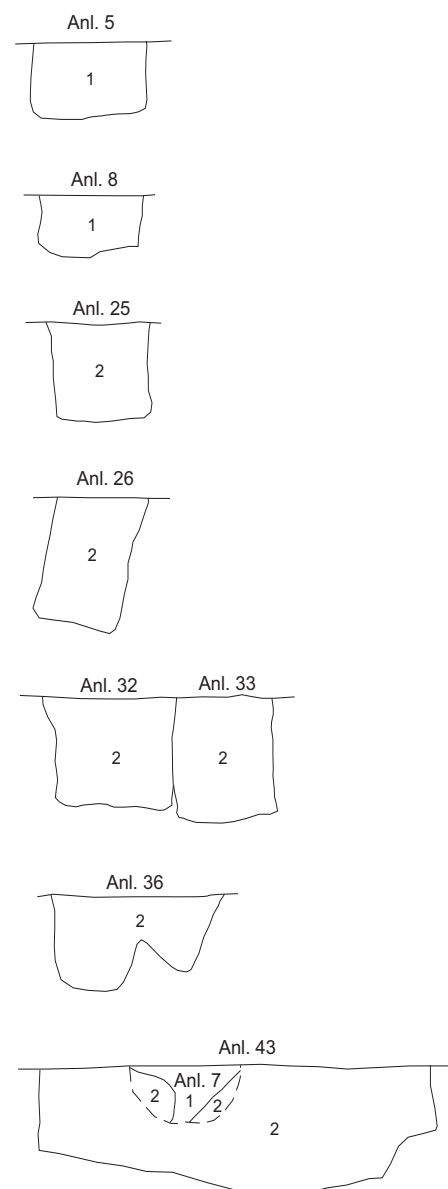
Sammanlagt dokumenterades 44 stolphål, 4 diken och 2 nedgrävningar i det 148 m² stora schaktet.

De stolphål som först uppmärksammades låg samtliga i nordvästra delen av schaktet. Dessa stolphål var svartgrå och avtecknade sig tydligt mot den grå sanden. Förutom dessa stolphål förekom en ljus variant som hade en fyllning som endast var något mörkare än sanden och hade mycket lätt kunnat avfärdas som rot- och djurgångar om de inte i så många fall haft en markant rektangulär form, en form som även förekom bland stolphålen med svartgrå fyllning. Många av stolphålen hade även rektangulära eller rundat rektangulära sektioner. Förutom stolphål framkom även fyra diken. Det största diket, som gick i nord-sydlig riktning rakt genom schaktet, hade samma fyllning som de svagt grå stolphålen. En sektion av diket togs fram ca 0,8 m söder om den norra schaktkanten. Diket hade i denna del raka nedgrävningskanter och föreföll grävt med ett likartat redskap som de rektangulära stolphålen. Diket fick dock en annan form längre söderut och blev mer otydligt. I norra schaktkanten framkom en långsträckt anläggning som kan ha utgjort rest efter ett grunt dike. Trots intensivt sökande kunde inge fortsättning på diket ses. I det långa diket framkom även två av de svartgrå stolphålen. Vid framrensningen av anläggningarna påträffades även en del fynd såsom djurben, några järnbitar (ej tillvaratagna) samt keramik bestående av yngre svartgods, äldre rödgods, stengods av Siegburgtyp och yngre rödgods.

Samtliga stolphål undersöktes i sin helhet eller till hälften i syfte att dels få fram daterande fynd, dels för att kunna jämföra stolphålen typologiskt för att om möjligt se vilka som kan höra samman.

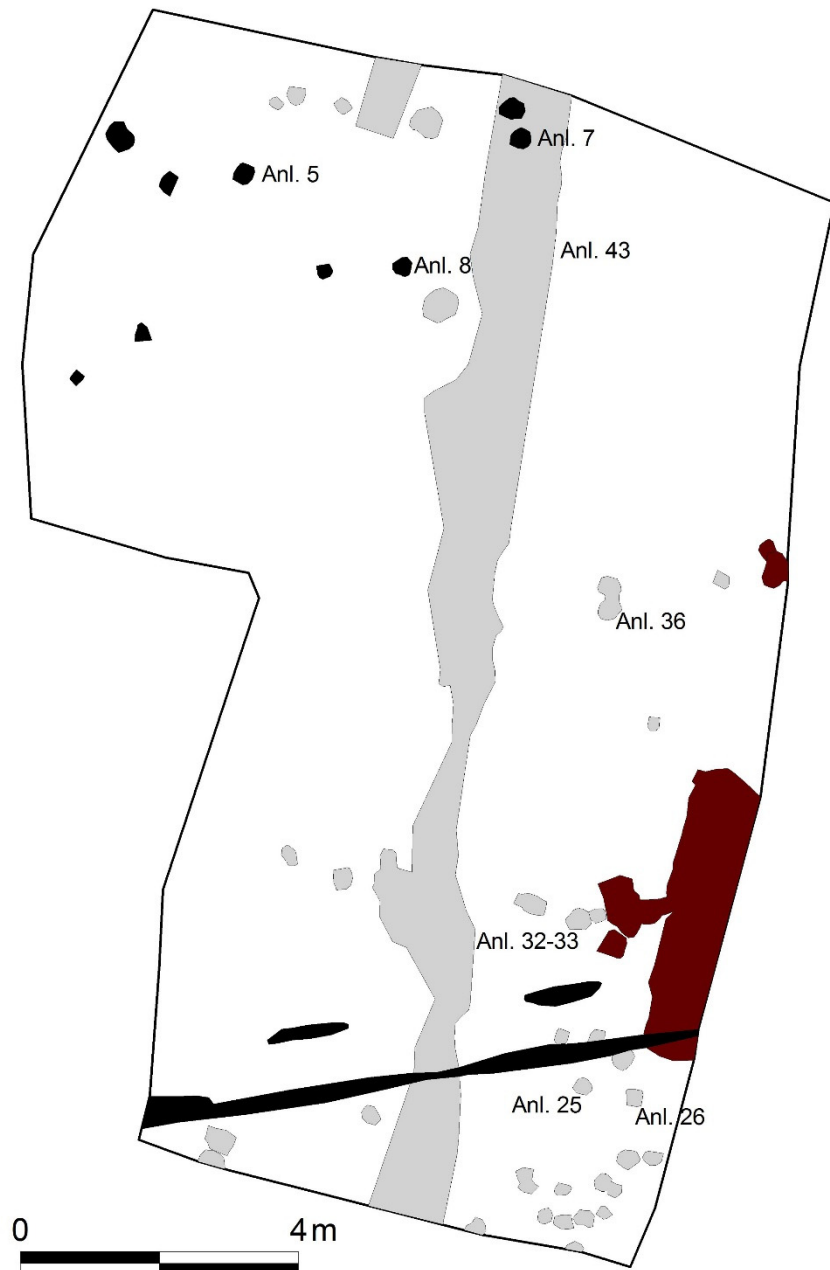
Stolphålen med en fyllning av svartgrå humös sand förekom endast i den norra delen av schaktet. I södra delen av schaktet framkom två parallella diken som hade en fyllning påminnande om dessa stolphål. Dikena hade ett inbördes avstånd av 0,9 m och var endast några cm djupa. De kan ha utgjort plogfårar efter en hjulplog. Slutfårorna i åkrar i allmänhet och ryggade sådana i synnerhet gick djupare då det fanns en önskan om att öka matjorden inom den odlingsbara ytan samtidigt som man fick ett dränerande dike. Av det norra diket återstod endast två avlånga partier.

Stolphålen med grå svagt humös sand förekom i hela schaktet, men antalsmässigt flest i södra delen.

Figur 4. Ett mindre urval av sektionsritningar. Anl. 5–8 hade en svartgrå humös sandig fyllning (L.2) medan övriga anläggningar hade en grå svagt humös sandig fyllning. Nedgrävningen för anl. 7 var svår att bedöma då diket (anl. 43) hade samma fyllning. Skala 1:20

Figur 5. Schaktplan med de i text och bild omnämnda anläggningarna. Anläggningar med svartgrå sandig fyllning är svarta, de med grå sandig fyllning är grå och nedrävningarna är bruna.

I östra schaktkanten framkom två nedgrävningar varav den södra var tämligen stor medan den norra av de två uppfattades som ett stolphål i plan men som kunde konstateras fortsätta utanför schaktet när det undersöktes. Möjligen tillhör de båda nedgrävningarna en större struktur som har en fortsättning österut. Båda var mörkare i fyllningen än de ljusa stolphålen och påminde mer om de svartgrå stolphålen. Det gick dock att se att det södra diket av de två som framkom i södra delen av schaktet var yngre än nedgrävningen då det gick att följa diket begränsning.

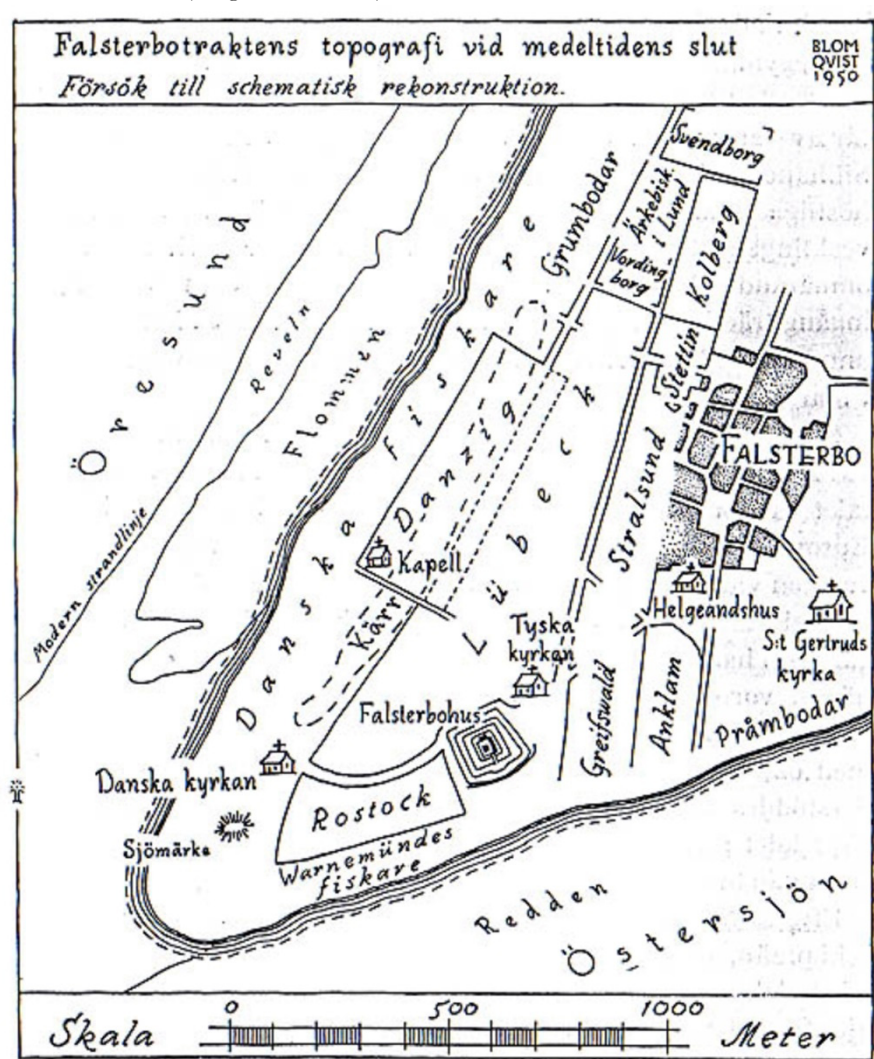
Det påträffades keramik i sex stolphål (2, 3, 7, 8, 25, 36). I anläggningarna 2, 7 och 25 framkom äldre rödgods eller stengods av Siegburg typ och i anläggningarna 3, 8 och 36 påträffades yngre rödgods. I anläggning 8 påträffades även några bitar tegel. Fynden av keramik fördelar sig inte på ett tolkningsbart sätt utan de förefaller finnas spridda över hela schaktet. Det finns inte heller någon uppdelning med yngre fynd i de mörka anläggningarna och äldre fynd i de anläggningar som hade grå svagt humös fyllning. I övrigt framkom djurben i såväl anläggningar som löst i schaktet. Välbevarat ben i anläggningar tillvaratogs (se fyndtabell). Tegel påträffades även i anläggningarna 22 och 32.

Tolkning och källkritik

Det stora antalet anläggningar i relation till de relativt måttliga mängderna fynd och avsaknad av kulturlager tyder på aktiviteter av extensiv karaktär. De närmast belägna undersökningarna har resulterat i sparsamt med lämningar. Undersökningen inom fastigheterna Falsterbo 12:15 och 12:19 förefaller ha påträffat lämningar av samma karaktär som föreliggande undersökning. Beskrivningen av ett grått sandlager med inblandning av träkol motsvarar troligen lagret i schaktet. Likaså förekomsten av diken i nord-sydlig riktning.

De framkomna anläggningarna och fynden härrör troligen från aktiviteter i samband med skänemarknaden eller möjligen den mer lokala "bondemarknaden", som enligt Lars Ersgård kan ha tilldragit sig på Stralsunds fitområde i nordöstra Falsterbo. Bondemarknaden omnämns redan 1370 (Ersgård 1988). Ragnar Blomqvist gjorde ett försök att rekonstruera fitindelningen utifrån äldre källmaterial. Resultatet blev en ganska schematisk bild som tyder på att undersökningsområdet bör ha berört gränsområdet mellan Stralsunds och Stettins fiter (Blomqvist 1950). År 1579 upprättades en karta över Stettins fitområde av Elias Schlecker som visar att fiten var uppdelad i tomter och med en genomgående gata och tre tvärgator (Ersgård 1988 s.103). Diket i nordsydlig riktning inom undersökningsområdet skulle kunna ha markerat en tomtragrens inom fiten. Stolphålen torde ha ingått i olika konstruktioner såsom marknadsstånd och bodar.

Fynden av äldre rödgods och stengods av Sieburgtyp ger en datering till 1300-tal eller möjligen sent 1200-tal vilket korresponderar väl med skänemarknadens framväxt i Falsterbo på 1300-talet. Marknaden avtar i betydelse med tiden och upphör helt under 1600-talet (Ersgård 1984 s.10).

Figur 6. Karta över Falsterbo med fiterna. Blomqvist som sammanställt kartan utgick från att det medeltida Falsterbo legat på samma ställe som den historiska byn.

Det har inte gått att se något mönster bland stolphålen varken i plan eller i sektion. Det går att para ihop några stolphål men paren får olika avstånd och riktning och är nog inget annat än skrivbordsprodukter. Möjligen kan man i framtiden, om kommande undersökningar lyckas identifiera konstruktioner, kunna tolka resultaten på ett annat sätt.

I framtida undersökningar bör man uppmärksamma det grå sandlagret och aktivt söka efter stolphål och andra anläggningar i detta lager.

Fyndnr	Sakord	Typ	Material	Antal	Fragm.	Vikt	Anl.	Övrigt
:1	Kärl	Äldre rödgods	Keramik	1		3	2	
:2	Kärl	Yngre rödgods	Keramik	2		3	3	
:3	Kärl	Stengods (Siegburg)	Keramik	1		1	7	
:4	Djurben		Ben	5		14	14	
:5	Djurben		Ben	1		26	21	
:6	Djurben		Ben	4		11	22	
:7	Kärl	Stengods (Siegburg)	Keramik	1		4	25	
:8	Kärl	Yngre rödgods	Keramik	1		5	36	
:9	Djurben		Ben	2		38	41	
:10	Kärl	Yngre rödgods	Keramik	1		5	8	
:11	Djurtand		Ben	1		21	8	
:12	Kärl	Äldre rödgods	Keramik	1	3	19		Lösfynd
:13	Kärl	Yngre rödgods	Keramik	1		1		Lösfynd
:14	Kärl	Yngre svartgods	Keramik	1		4		Lösfynd
:15	Träkol					4	25	
:16	Träkol			1		6	32	
:17	Träkol					31	40	
:18	Kärl	Yngre rödgods	Keramik	1	2	1		Lösfynd

Tabell 1. Tillvaratagna fynd. Lunds universitets historiska museums accessionsnummer är 32604.

Projektorganisation och kvalitetssäkring

Skånearkeologi är ett företag som grundades 2013 med inriktning på arkeologisk uppdragsverksamhet. Företaget leds av Fil.lic. Per Sarnäs med mångårig erfarenhet av arkeologisk uppdragsverksamhet mest i Skåne men även i Småland.

Per Sarnäs är projektledare och ansvarig för projektets genomförande och vetenskapliga kvalitet, samt kontakter med Länsstyrelse och uppdragsgivare.

Referenser

Litteratur

- Blomqvist, R. 1950. Falsterbohus. Kulturens Årsbok 1950.
- Ekstrand, S. 2012. Arkeologisk förundersökning 2012. Falsterbo 13:5, Raä 15:1, Vellinge kommun i Skåne län. CMB Uppdragsarkeologi rapport 2012:35.
- Ersgård, L. 1984. Skanör – Falsterbo. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska Museer rapport Medeltidsstaden 53.
- Ersgård, L. 1988. ”Vår marknad i Skåne”. Bebyggelse, handel och urbanisering i Skanör och Falsterbo under medeltiden. Lund studies in medieval archaeology 4.
- Johansson, E. 2015. Arkeologisk undersökning i form av schaktövervakning. Falsterbo 2:1, Raä 15:1, Vellinge kommun i Skåne län. CMB Uppdragsarkeologi rapport 2015:31.

Opublicerat material

- Lövgren, A. 1987. Rapport över arkeologisk provundersökning, Falsterbo 12:15 och 12:19. Arkivrapport Riksantikvarieämbetet UV Syd.
- Tesch, S. 1984. Rapport över arkeologisk provundersökning, Falsterbo 12:11. Arkivrapport Riksantikvarieämbetet UV Syd.
- Wallin, L. 1987. Rapport över arkeologisk provundersökning, Falsterbo 12:10 och 12:16. Arkivrapport Riksantikvarieämbetet UV Syd.

Internetreferenser

FMIS

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer	431-26316-2015
Skånearkeologis diarienummer	201524
Län	Skåne
Kommun	Vellinge
Socken	Falsterbo
Fastighet	Falsterbo 12:23
RAÄ-nummer	15:1
Ekonomiska kartans blad	1C8c NV
Koordinatsystem	Sweref 99 TM
N koordinat	6140674
E koordinat	362802
M ö.h.	3,7
Fältarbetstid	2015-09-16-2015-09-17
Antal arbetsdagar	2
Antal arkeologtimmar	12
Undersökt yta	148 m ²
Projektansvarig	Per Sarnäs
Uppdragsgivare	Mats och Marie Lidgard
Kostnader	
Projektledning/administration:	1 300:-
Fältarbete:	7 800:-
Rapport:	10 400:-
Tryck:	1 000:-
Hyra GPS (Nätverks-RTK):	950:-
Resor:	900:-
Summa:	22 350:-

Fynden förvaras på Lunds universitets historiska museum. Arkivmaterial förvaras på Regionmuseet i Kristianstad.

